

Feniks Geschiedenis voor de onderbouw 1 vmbo-t/havo

Hoofdstuk 1 Leven van de natuur

Open toetsvragen: antwoorden

Paragraaf 1

Opdracht 1

- A. Jager-verzamelaars hebben geen geschreven bronnen nagelaten. We kunnen ons dus alleen baseren op de voorwerpen die we hebben gevonden.
- B. Jagen.
- C. Verzamelen van bessen, wortels en noten; op de kinderen passen.

Opdracht 2

De Masaï zijn geen nomaden.

De Masaï wonen in huizen die uit vier kamers bestaan. Die huizen zijn gegroepeerd in omheinde dorpen. Dit is duidelijk een vaste woonplaats: je kunt een dergelijke constructie niet steeds verplaatsen. Daarmee voldoen de Masaï niet aan de belangrijkste eigenschap van nomaden: het niet hebben van een vaste verblijfplaats.

Opdracht 3

Bijvoorbeeld: grotschilderingen, werktuigen, sieraden, resten van een hut of vuurplaats, botten, wapens.

Opdracht 4

- A. Ötzi.
- B. Bijvoorbeeld: welke kleding hij droeg, welke wapens hij gebruikte.
- C. Bijvoorbeeld: welke godsdienst hij had, hoe zijn stem klonk, hoe hij overleden is, wat hij zo hoog in de Alpen te zoeken had.

Opdracht 5

- A. Een archeoloog is iemand die sporen uit het verleden opgraaft en deze onderzoekt. Of: een historicus is iemand die het verleden bestudeert en onderzoekt.
- B. De prehistorie is de tijd voor de uitvinding van het schrift.
- C. Sommige tekeningen in de grotten van Lascaux zijn 17.000 jaar oud.
- D. Van jager-verzamelaars hebben we uitsluitend ongeschreven bronnen gevonden.

Paragraaf 2

Opdracht 1

Fout 1: de eerste mensen die voedsel gingen verbouwen, woonden in Afrika.

Moet zijn: ze woonden in het Midden-Oosten.

Fout 2: het werd er steeds kouder en droger.

Moet zijn: het werd er steeds warmer en droger.

Fout 3: de boeren leefden als nomaden.

Moet zijn: de boeren leefden op een vaste plek.

Opdracht 2

- a. Jagen, verzamelen (aanvullend mag ook 'vissen' als antwoord gegeven worden).
- b. Jagen, verzamelen, akkerbouw, veeteelt (in plaats van 'akkerbouw' en 'veeteelt' mag ook 'landbouw' als antwoord gegeven worden).
- c. akkerbouw, veeteelt (in plaats van 'akkerbouw' en 'veeteelt' mag ook 'landbouw' als antwoord gegeven worden).

Opdracht 3

De afbeelding speelt zich af voor de landbouwrevolutie. Argumenten: er zijn jagers te zien; er wordt aan

visvangst gedaan; de eenvoudige hutten passen bij een nomadische levensstijl.

Als de leerling de begroeiing links naast de hutten interpreteert als graan (o.i.d.), mag betoogd worden dat de afbeelding zich afspeelt tijdens de landbouwrevolutie. Toen werd immers ook nog gejaagd en gevestigd.

Opdracht 4

In het Midden-Oosten, waar de landbouw ontstaan was, groeide de bevolking. Daardoor was er na verloop van tijd niet genoeg landbouwgrond beschikbaar om iedereen te voeden. Sommige mensen trokken naar Europa, op zoek naar nieuwe landbouwgronden. Deze mensen namen hun manier van leven (i.c. de landbouw) met zich mee.

Opdracht 5

Oorzaken:

- het kleiner worden van hun leefgebied door ontbossing en landbouw.
- bejaging: de bossen worden toegankelijker waardoor jagers er steeds makkelijker in kunnen doordringen.
- de burgeroorlog in het gebied waarin de gorilla's leven.

Paragraaf 3

Opdracht 1

Een huis van de eerste boeren was zo'n vier bij zes meter groot. Het bestond uit lage muren, gemaakt van boomstammen, en een puntdak, gemaakt van riet en/of takken. Daar bovenop lag leem (aarde), om het dak tenminste een klein beetje bestand te maken tegen wind en water.

De leerling mag zijn/haar antwoord verduidelijken met een eenvoudige tekening.

Opdracht 2

Een cultuur bestaat uit de gewoonten en ideeën van een groep mensen, die ze aan hun kinderen doorgeven.

Opdracht 3

- Op de stippellijn moet de naam bandkeramiekers staan.
- De naam komt van de versiering die deze mensen op hun aardewerk (=keramiek) aanbrachten: deze heeft de vorm van banden. De leerling mag dit verduidelijken met een eenvoudige tekening.

Opdracht 4

- Direct na de steentijd begon de bronstijd.
- Rond 3000 v. Chr. waren er in ons land geen jager-verzamelaars meer.
- Voor 800 v. Chr. werd in ons land nog geen ijzer gebruikt.
- De trechterbekercultuur is waarschijnlijk ontstaan in Scandinavië.

Opdracht 5

- Dit soort lichamen wordt veenlijken genoemd.
- In veen zit weinig zuurstof en daardoor is het lichaam nauwelijks vergaan.
- Rond 1900 werd veel veen afgegraven, om als brandstof te worden gebruikt.
- Het meisje van Yde en de man van Tollund.

Paragraaf 4

Opdracht 1

Van hoog naar laag: *farao – hogepriesters en hoge ambtenaren – gewone priesters, lage ambtenaren en ambachtslieden – boeren*

Opdracht 2

- Eigen antwoord. Meest voor de hand ligt dat de ambtenaren de omvang van de oogst aan het opschrijven zijn.
- Twee van de volgende antwoorden:

- helpen bij het besturen van het land;
  - belasting innen;
  - toezicht houden op het onderhoud van de dijken en kanaaltjes.
- c. Zij zijn boeren.

Opdracht 3

In de bron wordt verteld dat mensen uit de ene groep (farao's, hoge ambtenaren) een prachtige sarcofaag krijgen, terwijl mensen uit de andere groep (boeren, slaven) het met veel minder luxe moeten doen. Kennelijk hadden de farao's en de hoge ambtenaren dus meer aanzien dan de boeren en de slaven.

Opdracht 4

- a. Eigen antwoord. Meest voor de hand ligt: ze zijn allebei staatshoofd.
- b. De Egyptische farao werd beschouwd als een god. Koningin Beatrix (koning Willem-Alexander) niet.

Opdracht 5

- 1: woestijn
- 2: voedsel
- 3: Nijl
- 4: overstroomt
- 5: irrigatielandbouw
- 6: dijken

Paragraaf 5

Opdracht 1

De Egyptenaren mummificeerden hun overleden farao, zodat diens lichaam goed zou blijven tijdens de reis naar het hiernamaals.

Opdracht 2

- a. Anubis.
- b. Anubis ziet eruit als een jakhals, een wilde hond. Deze dieren liepen op plaatsen waar de doden begraven waren.

Opdracht 3

Priesters hadden veel aanzien, omdat zij met de goden konden praten. Dat was belangrijk, omdat de goden konden zorgen voor voorspoed of tegenslag.

Opdracht 4

- a. De grafkamer is van Toetanchamon.
- b. De vondst is bijzonder, omdat de grafkamer onaangetast was. Er was, in tegenstelling tot alle andere bekende grafkamers, nog geen grafroof gepleegd.

Opdracht 5

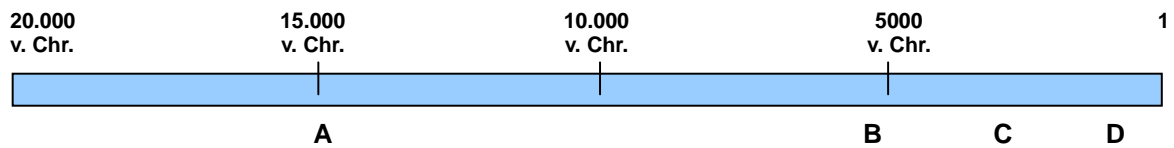
- a. Shabti's zijn poppetjes die dienaren voorstellen.
- b. Bijvoorbeeld: wapens, kostbaarheden, voedsel.
- c. Deze producten zouden de farao in het leven na de dood van pas kunnen komen.

Paragraaf 6

Opdracht 1

- a. Periode in de geschiedenis vóór de uitvinding van het schrift.
- b. Samenleving waarin de meeste mensen boer zijn.
- c. Beroep waarbij je producten maakt met de hand. Je hebt er speciale kennis en vaardigheden voor nodig.
- d. Landbouw waarbij het water voor de akkers via kanaaltjes wordt aangevoerd.

Opdracht 2

Opdracht 3

- Toetanchamon.
- Cleopatra.
- Ramses II.

Opdracht 4

- De levenswijze van jager-verzamelaars. Het ontstaan van landbouw en van landbouwsamenlevingen.
- Het meisje van Yde hoort bij "het ontstaan van landbouw en van landbouwsamenlevingen". Zij stierf in de eerste eeuw na Christus en toen was er in ons land al drieduizend jaar uitsluitend landbouw. Zij leefde dus in een landbouwsamenleving.
- De grotschilderingen in Lascaux horen bij "de levenswijze van jager-verzamelaars". Deze schilderingen zijn door jager-verzamelaars gemaakt (landbouw bestond toen nog niet).

Opdracht 5

- landbouwrevolutie
  - nomaden
  - warmer
  - droger
  - landbouw
  - farao
  - ambtenaren
- (De antwoorden 3 en 4 mogen worden omgewisseld.)